

A science fiction mint metamodern egzisztenciális keret a fejlesztő biblioterápiában

Rajnai László*

DOI: 10.21549/NTNY.54.2026.3.5

A tanulmány a science fiction (vagy a tágabb értelemben vett spekulatív fikció) tematikus és narratív sajátosságait vizsgálja a fejlesztő biblioterápia és a kortárs pedagógia metszéspontjában. Kiindulópontja az intézményi nevelés modernizációja és a serdülő korosztály posztmodern tapasztalata közötti feszültség, amely kommunikációs és kognitív hasadékokat eredményez. Ez a hasadék leginkább a középiskolai tanulmányok során feldolgozott irodalmi művek választásában mutatkozik meg. Az írás ennek a kettősségnek a feloldására a metamodernitás oszcillatív modelljét javasolja, amely a távolságtartás és a bevonódás, a remény és a melankólia, a posztmodern ironia és az egzisztenciális komolyság közötti kognitív oda-vissza mozgásra épít. A vizsgálat hermeneutikai keretben, Viktor Frankl egzisztenciaanalitikus kategóriáira (szellemiség, szabadság, felelősség) támaszkodva és a Biller-féle pedagógiai megközelítésen keresztül mutatja be, miként működik a sci-fi Darko Suvin-féle kognitív elidegenítése védett, szimbolikus laboratóriumként. A tematika kánonon kívüli megjelenési teret biztosított a különböző okokból marginális pozícióba szorult alkotóknak a szocialista blokkban, így a szélesebb társadalmi rétegeket érintő kérdések kritikai vizsgálatát is lehetővé tette. Emellett – különösen a női szerzők által beemelt – relációs, intrapszichés és társadalmi perspektívák révén feldolgozhatóvá teszi az egzisztenciális határhelyzetek, az autonómia és a döntéshozatal univerzális dilemmáit. A megközelítés gyakorlati alkalmazását a tanulmány Ray Bradbury *Mennydörgő robaj* című novellájának biblioterápiás elemzésével szemlélteti, valamint kijelöli a jövőbeli empirikus és interaktív narratív kutatások irányait.

Kulcsszavak: spekulatív fikció, metamodernizmus, egzisztenciaanalízis, kognitív elidegenítés, hermeneutika

„Az egyes science fiction történetek talán ma is éppoly triviálisnak tűnnek a vakságra hajlamos kritikusok és filozófusok számára – de a science fiction magja, a lényege [...] létfontosságúvá vált a megmenekülésünkhöz, már ha egyáltalán megmenekülhetünk.” (Asimov, 1981, p. 20).

Bevezetés

Az űr tematikája azóta izgatja az emberi fantáziát, amióta először emeltük tekintetünket a földről az ég felé. A csillagok állásának és járásának kitartó megfigyelése nem csupán a naptárak megszületését eredményezte, hanem olyan filozófiai belátásokhoz is vezetett, amelyek időről időre sarkaiból fordították ki az ember által felforgott világot. Ez a kozmikus figyelem tette lehetővé az idő megzabolázását, de ennél mélyebb, az egész emberi létet felölelő önismereti leckével is szolgált. A megfigyelt égi mechanika, a ciklikusság és a rendszerek önmagukba való visszatérése az egyéni és közösségi értelemben vett emberi életutak egyik metaforájává vált.

Metafizikai síkon az űr mint üresség kettős természetű: egyszerre jelent ijesztő fenyegetést és kitöltésre váró, tiszta teret. Ez az új Terra Incognita felfedezésre vár, miközben az anyag és a szellem találkozási pontjává válik.

* Doktorandusz, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, rajnai.laszlo@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-5503-637427>

Gyakran tekintünk úgy a légüres térre, mint ahonnan a végső válaszok érkeznek; titokzatosságával, végtelen kiterjedésével és elérhetetlenségével a posztmodern ember számára egyfajta Isten-metaforaként is szolgálhat.

A kozmikus léptékkal való szembesülés megkérdőjelezi az egyes ember fontosságát, ebből a szemszögből a sajátosan emberi konfliktusok elenyésznek, súlytalanná válnak. A hétköznapi emberi valóról elemelt tekintet a perspektívaváltás lehetőségét kínálja. A posztmodern szétszórt identitásával és bizonytalanságával, a lehanggolt, elszürkült meneteléssel ellentétben a felfelé irányuló tekintet kiemel bennünket a mindennapok taposómalmából, eltávolít a személyes, társadalmi és nemzetek közötti konfliktusoktól. Bár a végtelen gondolata olykor el is csüggeszthet bennünket, alapvetően mégis erőt ad: ha eltévedünk az életben, az égre tekintve – akár csak a régi hajósok a szextánnal – képesek lehetünk újra betájolni magunkat.

Látszólag a kortárs pedagógia is irányvesztésben van, a probléma gyökerénél pedig egy alapvető ellentétet feltételezünk. A köznevelésben egymásnak feszül a modern és a posztmodern felfogás (Vermeulen & Van den Akker, 2010), előbbi az iskola formális elvárásai, utóbbi a serdülőkorú diákság jellemző attitűdjei mentén, a kettő között pedig kognitív hasadék keletkezik – és nem csak a narratívák szintjén –, amit az idő előrehaladtával egyre nehezebb lesz áthidalni (Kusper, 2019). A két oldal egyre távolabb kerül egymástól, ez pedig azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a pedagógia elveszíti a kapcsolatot az iskolát körülvevő világgal.

Ugyanakkor egy olyan kihívással is meg kell küzdenie, ami talán a fentiekből következik, és az elmúlt évtizedben vált egyre sürgetőbbé. A mai iskolahasználók lépésről lépésre elveszítik a kapcsolatot azzal a szövegtörpességgel, ami igazodási pontot jelenthetne számukra. Az autonóm olvasók számának drasztikus csökkenését és a tanulók romló szövegértési eredményeit (Gombos et al., 2015; Tóth, 2018) a PISA-mérések évről évre igazolják. A NAT 2020-as változásai az irodalom tantárgy tematikai elemeit (Kispál, 2022; Kiss, 2022; Herédi, 2022; Urbán, 2022), és az etika és a filozófia tárgyak tantervi pozícióját érintették (már csak választható elemek a középiskolák számára; a Magyar Filozófiai Társaság közleménye, 2020). A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény és a 326/2013. kormányrendelet pedig hangsúlyosan előírja a pedagógusok számára a személyiség- és a közösségfejlesztés feladatát. Ez a kettős feladat, az oktató és a nevelő munka összehangolása a tantervi kötöttségek miatt is nehezebbé válik, ugyanakkor a társadalmi változások miatt az iskolai környezetben egyre súlyosabb mentálhigiénés problémák torlódhatnak fel (Tózsér, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2019; Molnár et al., 2021; Winkler & Zsolnai, 2022; Rajnai, 2024). Ezek kezelésére a hagyományos pedagógiai eszköztár sokszor elégtelennek bizonyul.

Olyan eszközt vagy megoldást kellene találnunk, amely ezt a hasadékot át tudja hidalni, és ezt a kettős, egyszerre oktató-nevelő és mentálhigiénés, prevenciós, személyiségfejlesztő feladatot el tudja látni. Ezt a funkciót töltheti be az a metamodern pedagógiai megközelítés, amit a Vermeulen és van den Akker (2010) által leírt oszcillációként definiálhatunk. A metamodern szemlélet nem tesz kísérletet a két pólus összebékítésére, inkább egyszerre tartja fókuszában a modernitás nagy narratíváért való lelkesedését és a posztmodern ironiáját. Egyfajta itt-és-ott levés ez, kulcsmozzanata pedig az oszcillatív, a két oldal közötti folyamatos ide-oda mozgás és az azon alapuló reflexió lesz.

A jelen tanulmány egyik célja tehát annak vizsgálata, miként válhat a tudományos-fantasztikus tematika (science fiction), vagy *spekulatív fikció* a személyiségfejlesztés, azon belül is kiemelten a fejlesztő biblioterápia hatékony eszközévé ebben a kontextusban. A másik cél egy olyan metamodern elméleti keretrendszer felállítása, amely alapul szolgálhat egy jövőbeli gyakorlati személyiségfejlesztő biblioterápiás projekthez. Tézisünk szerint a sci-fi tematikája és strukturális sajátosságai – különös tekintettel a női szerzők által behozott új perspektívákra – kiválóan alkalmasak egy metamodern megfontolású, egzisztenciaanalitikus fejlesztő munka megalapozására.

pozására. Ahogy Asimov fogalmazott: „a science fiction magja, a lényege [...] létfontosságúvá vált a megmenekülésünkhöz”.

Problémafelvetés és tézispontok

Feltételezésünk, hogy a sci-fi, éppen tematikus sajátosságai miatt a cselekményt és az emberi dilemmákat helyezi a középpontba, háttérbe szorítva a realisztikus ábrázolás leíró részeit, emiatt az egzisztenciális kérdések is jóval koncentráltabban jelennek meg a művekben, így biblioterápiás felhasználásuk kivételes fejlesztői potenciállal bír. Ezeket felsorolásképpen mutatjuk be itt, kifejtésükre a tanulmány későbbi részein kerül sor.

Egyrészt a sci-fi tematikai fókusz kiemelten kezeli az egzisztenciális és az etikai kérdéseket, valamint a transzcendencia kérdéseit. Másodsorban a kognitív elidegenítés jelensége (Suvín, 1979) miatt könnyebb a diákok számára a témához való kapcsolódás, a fantasztikum tölti be a híd szerepét a biblioterápiás folyamat *belátás* (*insight*; Shrodes, 1949) fázisának során. Ez lehetővé teszi a csoporttagok számára, hogy a valós, személyes problémáikat egy biztonságos, és kifejezetten szimbolikus téren keresztül közelítsék meg.

Harmadrészt a tematika kánnonon kívülsége is fejlesztői potenciállal bír, mivel a NAT 2020 által előírt, formális iskolai kánnonból hiányzik. Emiatt tiszta, előítéletektől és előzetes elvárásoktól mentes hordozóként funkcionálhat. A magas és a populáris irodalom határán való mozgása ideális terepet biztosít egy metamodern biblioterápiás megközelítés számára.

Ugyancsak lényegi megfontolás lehet még, hogy tematikájában nemzetek felett, történelmi időn és kultúrákon felül áll, a közös emberi jellegre fókuszál, az elidegenítő vonásokon felülemelkedik, ezáltal ugyancsak megkönnyíti a kapcsolódást. És nem utolsósorban – mint azt később látni fogjuk, talán éppen a fentiekben említett kánnon kívülsége miatt – a sci-fi teret ad kiemelkedő női szerzőknek, amely elemzésünkben nemcsak egyenlőségi, hanem fontos tematikai kérdés is lesz.

Elméleti keretek

Mivel ez már oly sok helyen és oly sok szerző által megtörtént, a fejlesztő biblioterápiát most csak érintőlegesen definiáljuk. Tanulmányunkban úgy tekintünk rá, mint a tanulói önismeretet fejlesztő, ezáltal mentálhigiénés prevenciók célokat betöltő pedagógiai tevékenységet, amelynek középpontjában a különböző szövegek, narratívák elemző, értelmező és reflektív feldolgozása áll (Bartos, 1989; Doll & Doll, 2011; Béres, 2016, 2022; Rajnai, 2024, 2025). Limitációként meg kell jegyeznünk, hogy a fejlesztői terület élesen elhatárolódik a klinikai pszichoterápiás alkalmazástól, mert míg az előbbi dokumentált pszichés probléma nélkül működő (*sine morbo*) csoportokkal foglalkozik, addig az utóbbi mindig valamilyen BNO- vagy DSM-kóddal rendelkező kliensekkel, klinikai körülmények között történik. Míg a fejlesztésben a pedagógus mint facilitátor, a művek mint hordozók jelennek meg, a cél a diákok személyiségfejlődésének előmozdítása, addig a klinikai szemléletben a kliens állapotának javítása és a normál lelki működés helyreállítása a cél. Mindkét modell alapja a csoportmunka, a közös megbeszélés és az egyéni értelmezés.

A kutatás módszertana: hermeneutika

Jelen tanulmány vizsgálati keretét a filozófiai hermeneutika adja. Mivel a fejlesztő biblioterápia célja nem a mérhető adatok gyűjtése, hanem a résztvevők belső folyamatainak és jelentésalkotásának feltárása, a kutatás a Dilthey által leírt megértés (*Verstehen*) folyamatára helyezi a hangsúlyt a puszta magyarázat (*Erklären*) helyett (Dilthey, 1925; Pléh, 2010). Ez a hermeneutikai alapállás a mi olvasatunkban három szinten érvényesül:

1. A szöveggel való párbeszédben: Gadamer (2003) megfontolásai nyomán a biblioterápiás folyamatot úgy értelmezzük, mint a befogadó és a szöveg horizontjainak összeolvadását. A résztvevő nem passzív befogadó, hanem a jelentés aktív konstruálója, saját élettapasztalataival válaszol a szöveg által feltett kérdésekre (ez a „kérdettség elve”). A hermeneutikai megértés alapfeltétele az élményszerűség, amit a merev tantervi keretek gyakran megnehezítenek. A nem kötelező olvasmányok integrálása kulcsfontosságú lehet, amit Domokos (2024) elemzése is megerősít, mivel az ilyen alternatív kezdeményezések a fantasztikumot a nyelvi és kulturális kompetenciafejlesztés eszközévé emelik.
2. A kognitív elidegenítés hermeneutikáján keresztül: a science fiction tematikájának beemelése speciális hermeneutikai helyzetet teremt. A *kognitív elidegenítés* (Suvin, 1979) kizökkenti az olvasót az automatikus értelmezési sémákból. A *másik* (például az idegen világ, a jövő) megértésének kényszere egyfajta hermeneutikai kerülőúton keresztül vezet el a *saját* (önmagunk) mélyebb megértéséhez. A sci-fi leginkább laboratóriumként működik, ahol a megértés folyamata lassított felvételen, tudatosabban zajlik. A kognitív elidegenítés suvin-i koncepciója – ahogy arra Erdei (2003) is rámutat – nem csupán a fantasztikumot jelöli, hanem annak szigorúan racionális jellegét emeli ki. A sci-fi ezzel olyan értelmezési teret vezet be, amely bár eltér a mi valóságunktól, belső logikája tudományosan (vagy legalábbis tudományos igényrel) igazolható, szemben a fantasy mágikus világával.
3. Az önértelmezés keretén belül (ön-hermeneutika): a ricoeuri narratív identitáselmélet (1998) értelmében az emberi élet maga is egy újra és újra elbeszélte történet. A terápiás folyamat célja ezen belső narratívák újraolvasása és – esetünkben a sci-fi metaforáin keresztül történő – újraírása. Bár Ricoeur maga nem volt a zsáner irodalmi híve, az általa megfogalmazott *etikai laboratórium* koncepciója, amelyben a fikció a cselekvés lehetséges variációit szimulálja (Chaves, 2025), jellemzi a sci-fi működését. A fikció itt olyan kísérleti terep, ahol az emberi cselekvés etikai következményei tisztábban modellezhetők. A sci-fi olyan határhelyzeteket (Jaspers, 1996) teremt, amelyekben a morális ítéletalkotás tisztábban, a mindennapi valóság közvetlen kötöttségeitől mentesen gyakorolható.

Kutatásunkban tehát arra keressük a választ, hogy a sci-fi sajátos szimbólumrendszere hogyan tágitja ki ezt az értelmezési tartományt, és hogyan teszi lehetővé a metamodern oscillációt a szövegtől (fikció) való távolságtartás és a személyes bevonódás (valóság) között.

Metamodern pedagógiai keret

A következőkben a metamodern pedagógiai keretről mint hermeneutikai értelmező megközelítésről szólnunk röviden. Evidencia, hogy a jelenkor pedagógiája egy sor problémával néz szembe, ezek közül az iskola és a diákok, legfőképpen a serdülőkorú diákok közötti kommunikációs nehézségeket emelnénk itt ki. „*Communication is key*” (kb. a kommunikáció kulcsfontosságú), hallhatjuk minden második TikTok videóban, vagy YouTube és Instagram rövidfilmben. A pedagógusokra szeretünk mint kommunikátorokra gondolni, és elvileg a mai alfa generáció (már ha hihetünk a generációs elméleteknek) is folyamatosan kommunikál. Honnan hát ez az egymás felé mutatott értetlenség?

A feltételezésünk, hogy ez legfőképpen a két látszólag egymással szembenálló paradigma közötti feszültség eredménye. Míg az egyik oldalon a modern szemléletet találjuk, amely leginkább – de nem kizárólagosan – a formális nevelést-oktatást képviselő iskolarendszert jellemzi, a másik oldalon a posztmodern áll, ezt a diákok oldaláról tételezzük. Ez a szembenállás figyelhető meg a Kusper Judit (2019) által leírt nagy (formális és informális) irodalmi kánonok közötti ellentmondásban, amelyet a szerző mint kognitív hasadást, szakadékot jelle-

mez. Jelen esetben a célunk ezt a fogalmat a mai pedagógiában is megfigyelhető, valójában a pedagógusi és a diákság által képviselt narratívák közötti feszültség értelmezésére kiterjeszteni.

Az feltételezhető, hogy itt valójában a Vermeulen és van den Akker (2010) által megfogalmazott, a modern és posztmodern látásmód közötti szakadékot tapasztaljuk. Ez a következőképpen alakul ki: A formális pedagógia a modern gondolkodás képviselője, tehát filozófiai szempontból a racionalításban és a nagy metanarratívákban hisz, a világot bejárhatónak és megismerhetőnek látja. Szociológiai szempontból a társadalmi fejlődésben, az egyént meghaladó, felette álló értelemben hisz, lélektani tekintetben az egyént koherens, egységes, fejlődésre képes, autonóm, ezért felelősséggel bíró szervezetként látja, ennek folyamányaként a pedagógiának vezető és normatív szerepet szán. Ezzel szemben a posztmodern oldal filozófiája a szkepticizmus lesz, ebben már nincsenek nagy narratívák. Számára a világ töredezett, nem bejárható, következésképpen nem is megismerhető teljes valóságában. Szociológiáját tekintve inkább egyének esetleges halmazairól beszél, fragmentált társadalmat lát, amelyben az értékpluralizmus diktál. Nagy, kultúrákat vagy nemzeteket összefogó metanarratívák nincsenek, ehelyett eseti, lokális vagy éppen generációs, jellemzően szekularizált csoportok képződnek. Pszichológiai szempontból az ént fragmentált, fluktuáló identitásnak tekinti (Bauman, 2007), amely a mindenkori kontextus függvényében változik. A pedagógia vezető pozícióját megkérdőjelezi, annak inkább nondirektív, organikus megfontolásait helyezi előtérbe.

Ezt a két oldalt kívánja a mai pedagógia összekötni. A klasszikus hídépítő munka helyett Sárkány Péter (2025) ajánlása mentén gondolkodva inkább egy metamodern pedagógiai közelítést, értelmezési keretet javaslunk kialakítani. Ennek középpontjában a Biller (1994) által is leírt oszcillatív funkció van, ami azt feltételezi, hogy sem az egyik, sem a másik oldal mellett nem köteleződünk el, hanem egyfajta oda-vissza mozgással teremtünk hidat, ennek a kulcsfogalma pedig a reflexió – főszereplője és cselekvője pedig maga a diák. Ezáltal nagyfokú elköteleződést és bevonódást feltételezünk, ami feltétele a sikeres pedagógiai munkának (Bollnow, 1959; Nahalka, 2003).

Eredeti témánkhoz, a fejlesztő biblioterápiás tevékenységhez visszakanyarodva azt gondoljuk, hogy a sci-fi tematikája meg tudja teremteni ezt a kettősséget és oszcillatív hidat. Egyszerre jelenítheti meg az ironikus őszinteséget, a melankolikus reményt, a tájékozott naivitást, a töredezettségen alapuló egységet és a dekonstrukción alapuló konstruktív személyiségképzést.

A metamodern pedagógiai keret a gyakorlatban

Ahhoz, hogy a metamodernitás ne maradjon pusztán filozófiai absztrakció, szükséges meghatároznunk azokat a gyakorlati pedagógiai jelenségeket, tüneteket vagy működésmódokat, amelyek a csoportfoglalkozások során megragadhatók. A tanulmányunkban felvázolt elméleti keretek (Vermeulen & van den Akker, 2010) modellje alapján négy dimenzióban operacionalizáljuk a metamodern pedagógiai attitűdöt.

Elsőként lássuk az oszcillatív figyelem és jelenlét példáját, amely lényegében a modern elköteleződés és a posztmodern távolságtartás közötti folyamatos ingázást, a Biller-féle oszcillációt jelöli. Ennek pedagógiai tünete, amikor a csoport (tehát a diákok és a facilitátor) részéről megfigyelhető egyfajta cinikus lelkesedés. A résztvevők egy adott pillanatban képesek teljesen bevonódni a történetbe (érzelmi átélés), a következőben pedig kritikusan, kívülről elemezni azt (kognitív reflexió), anélkül hogy ez a váltás hiteltelenné tenné az élményt. A pedagógus mint vezető nem kéri számon a következetességet (modernitás), de nem ragad le a relativizmusnál sem (posztmodern); helyette teret enged ennek a dinamikus hullámozásnak.

A második megfigyelhető dimenzió a metamodern ironikus őszinteség megjelenése a fejlesztői tevékenység során. Elméleti alapként fogadjuk el, hogy az ironia és a komoly egzisztenciális tételek egyidejű jelenléte lehetsé-

ges. A diákok gyakran mémeken, popkulturális utalásokon vagy humoron keresztül fogalmazzák meg legmélyebb szorongásaikat. A nevetés nem a téma bagatellizálása, hanem a védekezés és a kapcsolódás eszköze, ha a csoportvezető érti a viccet (posztmodern ironia), de meghallja mögötte a valós véleményt (modern hitelesség), és validálja mindkettőt.

Ezzel szorosan összefügg a tájékozott naivitás metamodern koncepciója. Ez egy tudatosan vállalt remény, amikor a résztvevők tisztában vannak a világ, vagy éppen a disztópikus sci-fi világ sötéttségével, a rendszerszintű problémák megoldhatatlanságával (tájékozottság), mégis hajlandóak cselekedni, hinni a mikroközösségi változásban vagy a hősök sikerében (naivitás). Ez maga a pragmatikus idealizmus terepe, mert tudjuk, hogy az úrhajó zuhan (vagy a klíma összeomlik), mégis megjavítjuk a létfenntartó rendszert.

A dimenziók sorát a töredezettségen alapuló egység zárja. Ennek elméleti alapját a dekonstrukción alapuló konstruktív személyiségképzés, a töredezettségre építő egység adja. A diákok identitása még nem koherens egész (modern), de nem is szétesett darabok halmaza (posztmodern). A sci-fi karakterein (például kiborgok, alakváltók) keresztül a diákok képesek a saját széttartó énrészeit (digitális én, iskolai én, otthoni én) egy közös narratívába rendezni. A foglalkozásvezető pedagógus segítheti a narratív integrációt, ha nem akarja eltüntetni a repedéseket, hanem segít azok mentén felépíteni vagy megerősíteni egy, ha nem is végleges, de már részlegesen működőképes identitást.

A következőkben áttekintjük, miként tehetjük ezt meg a sci-fi tematikus keretein belül. Először azokat a sci-fire általánosan jellemző sajátosságokat vesszük sorra, amelyek különösen alkalmassá teszik egy metamodern-metapedagógiai közegben való alkalmazásra. Ezután kifejtjük azt a tematikus potenciált, ami az egzisztenciális-egzisztenciaanalitikus megfontolású biblioterápiás tevékenység ideális hordozójává teszi, végül pedig egy példán keresztül megvilágítjuk a biblioterápiás felhasználás lehetőségeit.

A sci-fi mint műfaj, zsáner vagy tematika kérdéséről

Amikor a sci-fi beillesztéséről gondolkodunk a biblioterápiás gyakorlatban, legelőször magát a hordozót kell definiálnunk, és mint azt látni fogjuk, ez nem is könnyű feladat. S. Sárdi Margit (2013) megfogalmazásában azt, hogy egy alkotás sci-fi-e, nem a formája, hanem a tartalma, a tematikája dönti el, mivel egy mű lehet egyszerre regény (műfaj) és sci-fi (tematika) is. A sci-fi megjelenhet film, képzőművészeti alkotás, sőt zene formájában is. S. Sárdi emiatt inkább a zsáner szó használatát javasolja, mivel ez a kifejezés tágabb értelmű, és közelebb áll a tematika fogalmához. Értelmezésében a sci-fi nem tekinthető irodalmi műfajnak, az inkább az elbeszélő szépprózának egy ága, amely „ma még nem létező vagy föl nem ismert problémákkal foglalkozik, és azokra racionális megoldást kínál. Vagy fordítva, létező, fölismert problémákkal foglalkozik, s azokra nem létező, de racionális megoldást kínál” (S. Sárdi, 2013, p. 32).

Ez számunkra több szempontból fontos, egyrészt azért, mert ezzel S. Sárdi szerint elválasztjuk a fantasy zsánerétől, és a gyermeki, mágikus gondolkodás felől a serdülőkre jellemzőbb, racionalitás felé forduló gondolati tematika jelenik meg benne, tudományos alapvetései pedig tantárgyi kapcsolódásra (biológia, fizika, kémia, filozófia, csak hogy néhányat említsünk) adnak lehetőséget (Képes, 2006). Másrészt ezzel a definíciós mozzanattal a biblioterápiás tevékenységet kinyithatjuk, és a regényeken túl a novellák, a filmek, filmrészletek, zene-számok is helyet találnak a feldolgozott művek sorában – tehát olyan médiumok is megjelenhetnek a tevékenységünkben, amelyek közelebb állnak a serdülőkori médiafogyasztás természetes vonulataihoz.

S. Sárdi definíciója mellett – és hogy a bizonytalan műfaji besorolás nehézségeit áthidalják – a nemzetközi szakirodalomban egyre gyakrabban találkozunk a spekulatív fikció (*speculative fiction*) ernyőfogalmával. Ezt a kifejezést eredetileg Heinlein használta először 1947-ben, hogy megkülönböztesse a komolyabb, elgondolkod-

tatóbb műveket a ponyvairadalom „űrkalandjaitól”. Bár a science fiction (tudományos-fantasztikus) megnevezés történelmileg beágyazódott, sok teoretikus és író, különösen az 1960-as évek New Wave-je óta, korlátozó-nak érezte a tudományos jelzőt, mivel az túlzottan a hard sci-fi technológiai, természettudományos (fizika, csillagászat, kémia) fókuszát sugallta. A spekulatív fikció kifejezés mára gyakran a science fiction címke szinonimája, vagy inkább helyettesítője lett, mivel sokkal pontosabban fedi le a kortárs zsánerirodalom valóságát. Ez a tágabb fogalom ugyanis magába foglalja azokat a műveket is, amelyek a humántudományokra (szociológia, pszichológia, antropológia, nyelvészet) építenek. Ugyanakkor teret ad az alternatív történelmeknek, a társadalomfilozófiai utópiáknak és disztópiáknak is, ezáltal lehetővé teszi, hogy ne a technológiai megvalósíthatóságon, hanem a gondolkísérleten legyen a hangsúly. Biblioterápiás szempontból is szerencsésebb lehet a spekulatív fikció fogalmának használata, hiszen a foglalkozások során nem a tudományos pontosságot, hanem a lehetséges emberi és társadalmi reakciók spekulatív elemzését használjuk fel a személyiségfejlesztésre.

Mint azt látni fogjuk, a tematika mint laboratórium működik, az emberi természetet tudjuk megvizsgálni extérem, de emberi logikára felépített körülmények között, ez pedig közös gondolkísérleteknek ad teret (Keserű, 2011, p. 8). Arra nevel minket, hogy miként gondolkodjunk kiemelten fontos egzisztenciális kérdésekről, mint a például a döntések szabadságának kérdése, ezáltal pedig felelősségérzetet alakít ki az olvasóban (Rinyu, 2002).

A nemzetközi szakirodalomban a zsáner meghatározása során Jameson (2005) a science fictiont mint a politikai utópiák és a társadalmi vágyak archeológiáját értelmezi. Értelmezésében a sci-fi nem a jövő megjósolásáról szól, hanem jelenünk korlátainak feltárásáról. Ez a gondolat a már említett hermeneutikai laboratórium koncepcióját erősíti, mivel a biblioterápiás folyamat során a diákok nem a jövőt kutatják, hanem a sci-fi díszletei között saját jelenbeli elakadásaikat és egzisztenciális vágyaikat hozzák felszínre, mintha egy archeológiai feltáráson vennének részt. Jameson központi kategóriája az utópikus vágy (*The Desire Called Utopia*), amely egy jobb, koherensebb világ utáni elemi emberi igényt tükröz – ez a vágy párhuzamba állítható a Frankl-féle egzisztenciális értelemkereséssel. A sci-fi történetei mögött meghúzódó utópikus törekvések valójában az emberi létezés mélyebb értelmére irányuló kollektív reflexiók.

Jameson a sci-fin keresztül elemzi a posztmodern ember „történeti süketségét” és a jövőkép elvesztését is. A metamodern oszcilláció pontosan erre a válságra válaszol, a metamodern keret már felkínálja az utat a kilátástalanságból való kilépésre. A sci-fi keretein belül a diákok visszanyerhetik a képességüket a jövő (és saját életútjuk) aktív megalkotására, miután túlléptek a cinikus távolságtartáson.

Csicsery-Ronay (2008) hét elméleti pillérré („szépségre”) alapozza a zsáner technológiai-kulturális hatásmechanizmusát. Egyik legfontosabb kategóriája a *fiktív antropológia*, amely azt vizsgálja, miként értelmeződik újra az Ember a technológiai vagy idegen környezettel való interakcióban. Másik elméleti pillére, a *fiktív fenomenológia* arra kérdez rá, milyen érzés egy radikálisan más világban létezni, hogyan alakul át a szubjektív tapasztalás (például az időérzékelés vagy a testkép). Biblioterápiás szempontból a védett hermeneutikai terünk ezen a fenomenológiai váltáson alapul. A diákok a sci-fi olvasása közben fiktív fenomenológiai állapotba kerülnek, ezáltal a saját szorongásaikat vagy dilemmáikat félretéve mélyen megélhetik és megvizsgálhatják azokat.

Csicsery-Ronay a sci-fire jellemző *fiktív neológiát* (új szavak, fogalmak teremtése) nem pusztán technikai játéknak, hanem a világkép tágításának tekinti. Az új szavak és kifejezések (például az asimovi robotika törvényei) új etikai kereteket hoznak létre. Ez az a nyelvi eszköz, amellyel az újdonság racionálisan rögzül a szövegben, és ez biztosítja, hogy a biblioterápiás foglalkozás ne csússzon át irracionális fantáziálásba, hanem maradjon meg a *racionális spekuláció* talaján. Egyik pillérként elemzi a technológiai fenségest (*technological sublime*), amely egyszerre vált ki csodálatot és rettegést. Ez a kettősség pedig maga a metamodern oszcilláció hordozója

lehet, mert a biblioterápiás folyamat során a befogadó képessé válik arra, hogy egyszerre rácsodálkozzon a technológiai lehetőségekre (modernitás), és kritikusan szemlélje azok egzisztenciális veszélyeit (posztmodern).

Ugyancsak fontos pillér a *fiktív kozmológia*, amely a fikciós világépítés belső logikáját, koherenciáját jellemzi. Ez egy kognitív szimulációs teret teremt, így a biblioterápiás csoportban a diákok egy zárt kozmológiai rendszerben vizsgálhatnak meg döntéseket. Ebből láthatjuk, hogy Csicsery-Ronay elméleti keretében a sci-fi választása már nem irodalmi alapállás, hanem azt kognitív stratégiaként használjuk a biblioterápiás munkában.

Rieder (2008) rávilágít, hogy a sci-fi kialakulása elválaszthatatlan a gyarmatosítás és az 'idegen' (*the Other*) konstrukciójától, ami a biblioterápiás folyamatban az önismereti elidegenítés alapja lehet. Míg Csicsery-Ronay a sci-fi esztétikai és kognitív szerkezetére fókuszál, Rieder a történeti és hatalmi kontextus felől közelíti meg a zsánert. Megítélése szerint a science fiction kialakulása elválaszthatatlan az „idegen” (marslakó, mutáns, robot) alakjától, ami eredetileg a gyarmatosított népek metaforikus leképezése volt.

Elemzi a fordított gyarmatosítás (*reverse colonialism*) toposzát is (mint például H. G. Wells: Világok harca című művében), ahol a technológiailag fejlettebb idegenek igázzák le az embert. A serdülőkori fejlesztő csoportokban a diákok gyakran élnek meg saját életüket egyfajta „gyarmatosított” állapotként, amelyre a külső szülői kontroll, az iskolai elvárások és a serdülőkor tehetetlensége mind rányomja bélyegét. Rieder olvasatában a sci-fi lehetőséget ad ezeknek a hatalmi dinamikáknak a biztonságos elemzésére. Amikor a diák a „leigázott emberiség” sorsáról beszél, valójában a saját autonómiájáért vívott harcát transzponálja a fikciós térbe. A biblioterápiás folyamatban az „Idegennel” való találkozás így nem csupán kaland, hanem a saját „belső idegenünk” (a fel nem ismert énrészeink) tükré. Rieder elmélete segít megértenünk, hogy miért érezzük át annyira mélyen a sci-fi kívülálló karaktereinek sorsát: mert ők a kollektív kirekesztettség-élményeink lehetséges szimbólumai.

Olvasatában a sci-fi nem a jövőről szól, hanem arról, hogy miként látjuk a jelent a múltunk és a technológiai fejlődés tükrében, ezzel pedig a metamodern szemlélethez kapcsolható. Ez a metamodern oszcilláció eszköze is lehet, ami itt a múltbeli történelmi traumák (gyarmatosítás, elnyomás) és a jövőbeli technológiai utópiák/disztópiák között zajlik. Rieder szerint a sci-fi olvasása során a diák történelmi perspektívában látja önmagát, ami erősíti az identitástudatát.

Számunkra egy másik lényeges pont is megjelenik Reider elméletében, ugyanis rávilágít, hogy a sci-fiben a technológia gyakran a civilizáltság és a dominancia mérőfoka. Frankl értelmezése szerint az ember nem redukálható géppé vagy technológiai produktummá, ehhez kapcsolva Rieder kritikai szemlélete segít rámutatni arra a veszélyre, amikor a technológia (vagy a társadalmi hasznosság) fontosabbá válik, mint maga az ember. Ez a biblioterápiás folyamatban segíthet a diákoknak megfogalmazni saját szellemi szabadságukat a technológiai és a biológiai determinizmussal szemben.

A sci-fi elméleti megalapozásában a közép-európai és a skandináv gondolkodók is meghatározó szerepet játszottak. Lundwall (1978, 1984) már az 1970-es években kiemelte, hogy a science fiction elsődleges funkciója nem a jövőbelátás, hanem a jelen társadalmi és egzisztenciális feszültségeinek modellezése egy kitalált, de logikailag koherens környezetben. Munkássága, különösen a hazai diskurzusban alapkőnek számító Holnap történt című kötete hozzájárult ahhoz, hogy a spekulatív fikció és a magas irodalom közötti esztétikai határok átértelmeződtek.

A hétköznapi valóságból való kiragadottság (például az űrutazás, a jövőbe vagy idegen világokba való utazás) személyiségfejlesztési haszonnal is jár, mivel az „automata pilóta” olvasásmód és a hétköznapi előítéletek (értelmezési sémák) felfüggesztődnek (Suvín, 1979; Erdei, 2003). Emiatt ez a zsáner könnyebben illeszthető a serdülőkor gondolkodásához: kevesebb leírás található benne – a környezet sokszor csak az alapvető kényelemre szorítkozik, az emberi oldal jobban exponálódik –, több a külső és belső történés (intra- és interperszo-

nális konfliktusok). Így egy olyan lecsupaszított színpadot és színteret kapunk, amely nagyban hasonlít a klasszikus görög drámák szkénéjének, vagy a groteszk és a posztmodern darabok színtereinek dramaturgiai megfontolásaihoz, ahol az Ember emelkedik a fókuszba, a középpontba, környezete csak esetleges. Az eredetileg éntávolibb tartalmak énközelebbi helyzetbe kerülhetnek (Rajnai, 2024).

A sci-fi, besorolása és a tantervből való kimaradása mentessé teszi a „műszájlvasmány” stigmájától, a szövegekhez nem tapad iskolai kényszer, nincsen elvart, kanonizált értelmezés vagy az azzal kapcsolatos számonkérés-től való szorongás. Emiatt spontán felfedezést kínál, a diákok előítéletektől és előzetes várakozásoktól mentesen tudnak közelebb kerülni a szövegek témájához, személyesebb reakciókat adhatnak. A fókusza univerzális, átlagában egy olyan időben és térben játszódik, amely történelmi időn, így kultúrákon és nemzeteken túlmutat, az emberiség egészét veszi vizsgálat alá, a *Conditio Humana*-t, az emberi állapotot (Arendt, 1958) teszi központivá. Ez az univerzális jelleg és tematikus fókuszkijelölése miatt (például totális kitétséggel, kozmikus és globális fenyegetettség) rövidre zárja a lokális vitákat, ezzel közvetlen bejárési utakat nyit az egzisztenciális témák felé.

A fenti megfontolásokon túl egy másik fontos módszertani előnyhöz is juthatunk a sci-fi használatával: mivel a pedagógus nem kerül klasszikus tanári pozícióba, aki a helyes értelmezést birtokolja, inkább filozófiai csoportvezetőként irányít, kifejezetten mint facilitátor jelenik meg a személyiségképzés, fejlesztés során. Ez egyenrangúbb csoportdinamikát és nagyobb mértékű bevonódást feltételez.

Kanonizációs kérdések

Ha metamodern megközelítést szeretnénk alkalmazni pedagógiai munkánk során, fontos kérdés lehet, hogy az irodalmi kánonban milyen helyet foglal el a zsáner, mennyire elfogadott. Ha a NAT-ot és a kerettantervi ajánlásokat áttekintjük, láthatjuk, hogy a sci-fi tantervi vakfoltként jelenik meg, a populáris irodalom egy válfajaként tekinthetünk rá, de esetünkben ennek pozitív hozadéka van. Mivel távolabb áll a kötelező olvasmányoktól, és közelebb van a serdülőkorú olvasók által megszokott műfajokhoz és témákhoz, könnyebb feldolgozást ígér fejlesztő biblioterápiás keretben. Mégis, narratívái ugyanúgy többretegűek lehetnek, és éppen olyan leíró erővel bírhatnak, mint a magaskultúra szövegei (Williams, 1958). Tükrözik és formálják a társadalmi valóságot és az egyéni tapasztalatokat (Fiske, 1989; Storey, 2021), valamint a társadalmi csoportok (akár generációk) közötti, a saját narratívákért és értelemért folytatott küzdelmet is magukban foglalják (Hall, 1981). A görög drámákhoz hasonlóan archetípusokat és mitológikus elemeket (Jung, 2019) hordoznak: a jó és a rossz harca, az árulás, a megváltás, az apafigurával való konfliktus vagy az identitáskeresés mind-mind a sci-fi tematikájának részét képezik. És bár maga a zsáner nem része az elfogadott irodalmi kánonnak, ki vitatkozhatna azzal, hogy Huxley, Orwell, Clarke, Asimov, Heinlein, Lem, Dick, Shelley, Sheldon, Le Guin, Atwood vagy Tokarczuk történetei a modern kultúrkincsbe tartoznak? Hol lenne ma a robotika és az AI Čapek szóalkotása és Asimov analitikus törvényei nélkül, miként értenénk a hatalom természetét Orwell, Huxley vagy Atwood disztópiái híján? Valószínűleg szegényebb lenne világképünk Clarke transzcendens távlatai, Lem ismeretelméleti szkepticizmusa vagy Philip K. Dick filozófiai útkeresése, látomásai nélkül. Dolgozhatnánk-e ma a Grok AI-jal, ha Heinlein regénye nem alkotta volna meg ezt a fogalmat? Elgondolkodnánk-e a témán, ha nem boncolgatják az ember és a természet jövőbeli kapcsolatát Tokarczuk narratívái?

Vizsgálatunk szempontjából nem mellékes jelenség, hogy egy-egy mű köré egész rajongótáborok szerveződnek. Jenkins (1992) ezeket a rajongókat nem passzív fogyasztóknak, hanem „szövegrablóknak” (*textual poachers*) tekinti – itt ki kell emelnünk a fan fiction műfaját, amely leginkább a fantasy és a sci-fi zsánerei köré összpontosul (Storey, 2021). Ez a tematikus kapcsolódás biztosítja majd azt a közös szimbolikus nyelvet, amelyen keresztül egy generáció a saját élményeit feldolgozza, és tagjai egymáshoz kapcsolódni tudnak.

A kánonból való hiánya tehát előnyös helyzetbe hozza a sci-fit. Történelmünk sötétebb korszakai során még az elnyomó, nyílt vagy rejtett fajelméletet és rasszizmust tápláló vagy egyszerűen az embert a személyes szabadságától megfosztó totalitárius rendszerekben a sci-fin keresztül lehetővé vált olyan egzisztenciális témák tárgyalása, amelyek a kanonizált irodalom számára tiltott területnek számítottak volna. Itt megemlíthetjük a szovjet Jevgenyij Zamjatin, akinek disztópiája (*Mi*) nem is jelenhetett meg oroszul, először angol nyelven látott napvilágot, vagy a későbbi *Vasfüggöny* mögött alkotó Karel Čapek robotikai fejtegetéseit a múlt századelőn (*R.U.R.*), Arkagyij és Borisz Sztrugackij műveit (*Piknik az árokparton*) az 1950-es és 60-as évekből, amelyek a szovjet sci-fi alapjait képezik, vagy a lengyel Stanisław Lemet (*Solaris*). Fontos talán még megjegyezni, hogy itt is megfigyelhetünk egy műfaji nyitást is, hiszen ezeket a műveket filmvászonra vitte a filmművészet egyik legnagyobb hatású rendezője, Andrej Tarkovszkij is, akinek a pályafutását ugyancsak végigkísérte a szovjet kultúrpolitikával való küzdelem. Lem művéből a *Solaris* (1972), a Sztrugackij-fivérek könyvéből pedig a *Sztalker* című filmje (1979) született meg, ezáltal nemcsak az adott történetek, hanem maga a műfaj és a tematika is közelebb került egy szélesebb közönséghez.

Ha a magyar, még mindig a *Vasfüggöny* mögötti, szcénát vizsgáljuk, három fontos nevet mindenképpen meg kell említenünk: Kuczka Péterét, Zsoldos Péterét és Nemere Istvánét. Kuczka Pétert (1923–1999) tekinthetjük a magyar sci-fi szervező egyéniségének és kánonteremtőjének. 1972-ben indította el a *Galaktika* antológiát, majd később magazint, és a *Kozmosz Fantasztikus Könyvek* sorozat szerkesztőjeként javarészt ő volt az, aki a sci-fi irányvonalairól döntött Magyarországon. Az államszocializmusban a sci-fi gyakran burkolt társadalomkritikát fogalmazott meg, karikírozta a bürokráciát és a vezetést, Kuczka ügyes irodalompolitikusként elfogadhatóvá tette a műfajt a rendszer számára (Képes, 2006).

Zsoldos Péter (1930–1997) volt a hármasszépírója. Zenészként és szerkesztőként is működött. Főbb művei (*A Viking visszatér*, *Távoli tűz*, *Ellenpont*) hasonlóan Lemhez vagy a Sztrugackij-testvérekhez komoly társadalomfilozófiai és pszichológiai mélységet képviseltek. Számára a sci-fi nem egyszerűen zsáner, hanem egyszerre az elnyomó politikai rendszerből való menekülési út is volt:

„Maga mondta néha, hogy azért ír science-fictiont, mert ha a hazai valóságról szólna, az nem jelenhetne meg. Ezzel együtt szeretett mesélni, otthonosan érezte magát a fantázia világában. Alapvetően egyszerűen csak jó regényeket akart írni. Persze lehet, ha nem egy diktatúrában él, akkor is kijönnek belőle ezek a tudományos-fantasztikus történetek. De nem a zsáner volt a fontos: mindig azt kereste, hogy a különböző élethelyzetek hogyan hatnak az emberre. Ha robotokról írt, mindig a gép és ember viszonyát vizsgálta. Nem az elméleti dolgok izgatták, inkább a konfliktusok, döntéshelyzetek – ez is az oka, hogy ezek a történetek kortalannak számítanak.” (Zsoldos Dávid nyilatkozata édesapjáról, Zsoldos Péterről a Zsoldos Péter-díj kapcsán: Lakner, 2025).

Nem maradhat ki a sorból a szakma doyenje, a nemrégiben elhunyt Nemere István (1944–2024) sem. A magyar sci-fi egyik legszínesebb és legellentmondásosabb alakja, akit bár az 1980-as években Európa legjobb sci-fi írójának választották, mégsem tekinthetjük őt klasszikus hard science fiction szerzőnek. Vonzódott a tudományos határterületekhez, műveiben etikai és filozófiai kérdéseket boncolgatott, emellett pedig Lem avatott magyar fordítója volt (Képes, 2012). Az 1977-es *Triton-gyilkosságok* a szerző talán legérdekesebb írása. Őt tekinthetjük a zsáner legfontosabb népszerűsítőjének és mennyiségi rekordtartójának. Az 1970-es, 1980-as években az ő könnyen olvasható, akciódús könyvein nőtt fel a korabeli ifjúság.

Nők a klubban!

A kánonon kívülség egy másik előnnyel is járt, ez pedig a női szerzők megjelenése az egyébként férfinarratívák uralta irodalmi közegben. Ennek a férfiközpontú kánonnak az irodalmi kritikája és a női perspektíva megjelenésének jelentősége túlmutat az alapvetően megkérdőjelezhetetlen nemi egyenlőségi kérdéseken. A női szerzők megjelenése radikálisan más tematikus fókuszhoz hozta be, hiszen míg a férfiközpontú *hard sci-fi* gyakran a technológiára és a külső hódításra fókuszál, addig a női szerzők a hangsúlyt máshová helyezik, a legmélyebb társadalmi, kapcsolati és identitáskérdéseket is elérik, egyszóval rehumanizálják magát a zsánert.

A teljesség igénye nélkül következzen itt egy rövid és erősen szubjektív lista azokról a női szerzőkről, akik a mai sci-fi szcéna alakításában oroszlánrészt vállaltak, természetesen rajtuk kívül számos női szerző aktív. Hogy a metamodern, az egyszerre kint-és-bent szemlélete is érvényesüljön, hozzá kell tennünk, hogy az alábbi szerzők bár irodalomelméleti szempontból marginális területen alkottak, elismertséget vívtak ki maguknak, mind-egyikük a sci-fi területén nagy fontosságú Hugo- és/vagy Nebula-díjas, Olga Tokarczuk esetében a Booker-díj és a Nobel-díj is megemlíthető. Véleményünk szerint hatásuk az irodalmon jócskán túlmutat.

A női szerzők sci-fi kánonban betöltött szerepét vizsgálva a sort megkerülhetetlenül Mary Shelley (1797–1851) nyitja, aki a Frankenstein megalkotásával nem csupán a zsáner alapkövét tette le, hanem ki is jelölte annak mélyebb, etikai dimenzióit is. Műve a technológia diadalának és az emberi teremtés felelősségének, a morális bukás veszélyének, valamint az emberi teremtmény – aki örök „ldegen” marad – kitaszíthatóságának komplex egzisztenciális kérdéseit feszegeti.

A 20. század második felében a női alkotók a társadalmi nemek és a (politikai és társadalmi) hatalom viszonyrendszerének radikális kritikusaiként léptek fel. Ursula K. Le Guin (1929–2018) *A sötétség balkeze* című regénye egyedülálló gondolat kísérlet egy androgün, nem nélküli társadalomról. A mű alapjaiban kérdőjelezi meg a nemi dualizmust, miközben azt vizsgálja, hogyan alakulna az emberi kultúra, a politika és a társadalom a biológiai nemek diktátuma nélkül. Ezt a vonalat fejti ki, talán még élesebb társadalomkritikai élel a karrierjét James Tiptree Jr. álneven kezdő Alice Sheldon (1915–1987) is. A Houston, Houston, do you read? lapjain a patriarchális társadalom és a férfidominancia kíméletlen kritikáját adja, szembesíti az olvasót a nemi szerepek biológiai és társadalmi meghatározottságával egy kizárólag nőkből álló jövőbeli társadalom tükrében.

A társadalmi kontroll és az elnyomás mechanizmusait vizsgálja Marge Piercy (1936–) és Margaret Atwood is. Piercy a *Woman on the Edge of Time* című művében a jelenkori pszichiátriai intézményrendszert mint a társadalmi fegyelmezés eszközét állítja szembe egy lehetséges, hierarchia mentes, ökológiailag tudatos és közösségi alapú feminista utópiával. Margaret Atwood (1939–) klasszikussá vált disztópiája, *A szolgálólány meséje* pedig a testpolitika, a vallási fundamentalizmus és a személyes szabadság elvesztésének krónikája.

Az identitás, a történelem és a társadalmi és személyes traumák összefonódása jelenik meg a női szerzők munkáiban. Octavia E. Butler (1947–2006) *Rokonság* című regénye egy egzisztenciális időutazás, amely a történelemmel, a történelmi traumával és a faji/hatalmi dinamikákkal való szembenézés metaforájaként szolgál. Hasonló mélységekbe ereszkedik N. K. Jemisin (1972–) *Az ötödik évszak* című művében, ahol az ökológiai katasztrófa háttérében a rendszerszintű elnyomás, a „más-ság” kezelése, a személyes traumák, valamint az anyaság és a végesség kérdései állnak a fókuszban. Az afrofuturizmus (Africanfuturism) kiemelkedő példáját nyújtja Nnedi Okorafor (1974–) *Binti* című kisregényével: nála a törzsi hagyomány és a fejlett technológia nem kizárja, hanem kiegészíti egymást, miközben a hibrid identitást, a kulturális gyökerek megőrzését és a konfliktusok kezelésének egy radikális módját, a *harmonizálást* helyezi középpontba.

Végezetül a kortárs szerzők az emberi létezés határait és a közösség fogalmát gondolják újra. A Nobel-díjas Olga Tokarczuk (1962–) *Bizarr történetek* című kötete a sci-fi és a mágikus realizmus határvidékén mozogva

bontja le az emberi és nem-emberi (állati, növényi) létezés közötti határokat, az ökospiritualitás jegyében kritizálja a nagy narratívákat. Martha Wells (1964–) Az Öldöklő naplók sorozatában a mesterséges intelligencia öntudatra ébredését és autonómiakeresését ábrázolja, de ezúttal a gép perspektívájából láttatja az identitáskonstrukció nehézségeit, a mindenki által megélt, nagyon is emberi szociális szorongás és a kapcsolódás vágyának metamodern, ironikus kettősségét. A sort a „hopepunk” irányzat alapművével Becky Chambers (1985–) zárja A Hosszú út egy kicsi, dühös bolygóhoz című regénye a nagy űroperák háborúi helyett a „választott család” dinamikájára, a fajok közötti sokféleség mikroszintű megélésére és az elfogadás hétköznapi gyakorlatára helyezi a hangsúlyt.

Ha a női szerzők által képviselt szemléletmódról és a zsáner rehumanizálásáról beszélünk, elengedhetetlen, hogy egy specifikusan magyarországi vonatkozást is megemlítsünk. S. Sárdi Margit irodalomtörténész munkássága nélkül ugyanis a hazai science fiction szcéna és annak tudományos megalapozottsága jóval szegényebb lenne. Képes (2006) rámutat, hogy az S. Sárdi által évtizedekkel ezelőtt az ELTE keretein belül elindított sci-fivel foglalkozó műhely valódi mérföldkőnek számított, hiszen ez volt az első olyan rendszerszintű kezdeményezés, amely a tudományosság igényével emelte be a science fictiont a felsőoktatásba, az irodalomtörténeti kutatásba.

S. Sárdi Margit kurzusa túlmutatott egy szeminárium keretein, hiszen olyan szellemi központot hozott létre, amelynek célja a magyar nyelvű művek módszeres feltárása és a zsáner irodalomtudományi rehabilitációja volt. Az általa képviselt többdimenziós esztétika (i.m.) radikálisan számolta fel a populáris és a magas irodalom közötti válaszfalakat, ugyanis egy olyan egységes irodalomfogalomból indult ki, amelyben a minőség fokmérője nem a tematika, hanem az alkotás esztétikai és intellektuális ereje. Ez a szemléletmód tette lehetővé, hogy a sci-fi ne pusztán műfajként, hanem racionális világképen alapuló, a társadalmi és egzisztenciális kérdésekre válaszokat kereső tematikaként tudjunk tekinteni.

A műhelymunka hatása messze túlment az egyetem falain. Ebből a szellemi körből bontakozott ki a Magyar Sci-fitörténeti Társaság (MASFITT) is, amely ma a hazai zsánerirodalom legfontosabb tudományos fóruma. A bibliográfiai és lexikográfiai kutatások mellett, amelyeknek módszertani alapvetéseit S. Sárdi már korai munkáiban rögzítette (1994), a szeminárium igazi erejét az onnan azóta kikerült szakemberek – írók, kritikusok és tanárok – generációi adják, akik ma is meghatározó módon formálják a hazai sci-fi világot (Képes, 2006).

A sci-fi tematikus potenciálja

Alaptézisünk, hogy a sci-fi tematikus potenciállal bír a mindennapi pedagógia és az ahhoz kapcsolódó személyiségfejlesztés számára. Az alábbiakban kifejtjük, hogy a sci-fiben megjelenő tematika milyen módon sorolható be és érhető el biblioterápiás szempontból. Mivel egzisztenciaanalitikus megközelítést alkalmazunk, a témákat a frankli fő egzisztenciálék, a szellemiség, a szabadság és a felelősség kategóriái alá soroltuk be (Frankl, 2025; Sárkány, 2023).

A szellemiség

Ez alá a kategória alá sorolhatók be azok az egzisztenciális kérdések, amelyek az emberi lét alapjait, az emberi identitás mibenlétét, az egyént meghaladó transzcendenciát és a valóság természetét vizsgálják.

Az ember viszonya a végtelenhez és a felfoghatatlanhoz központi elem a zsánerben, a kozmosz mint üresség jelenik meg benne, a közvetlen kitettség élményének metaforikus ábrázolásaként. A Lemnél megtapasztalt Solaris-típusú intelligencia (az embertől idegen, kiszámíthatatlan motivációjú és nála nagyobb léptékű létező) akár Isten metaforájaként is felfogható. Ezáltal az egyéni túlmutató transzcendens létezésének lehetősége

jelenik meg tudományos keretek között (értsük itt: Isten és ember, ember és univerzum viszonya), ezek közvetlen biblioterápiás megbeszélésre adnak lehetőséget.

A határhelyzeti működés (Jaspers, 1996; Yalom, 2023; Kőváry, 2022) szintén alapvetés, a végesség kézzel tapintható ezekben a művekben, a szereplőket sokszor egy vékony fal választja el az ürességtől. Mivel általában valamilyen globális fenyegetés jelenik meg ezekben a művekben, a kollektív létbizonytalanság (kierkegaard-i és heideggeri egzisztenciális értelemben) ugyancsak központi kérdés.

A sci-fi sokat foglalkozik az egyszerre kint és bent problematikájával, azt vizsgálja, mi köt a közösséghez, és mi választ el tőle. Sokszor csak egy rádiókapcsolat az a köldökszínór, amely az emberi civilizációhoz, az értelmes léthez köt bennünket az űrön keresztül, ez pedig akár transzponált, metaforikus imaként is értelmezhető, hiszen az egyik oldalról elküldjük a kérdést-kérést, a válasz azonban mindig bizonytalan.

Az emberi mivolt és identitás ontológiai témaköre is hangsúlyosan jelenik meg: a „Mit jelent embernek lenni?” kérdései a tudat, az emlékképzés biológiai-mentális szembenállásának és az eredetileg Descartes által megfogalmazott mentális okozás problematikáját (Davidson, 1969, 1970; Bernáth & Tőzsér, 2016; Tőzsér, 2016) járják körül. Olga Tokarczuk Bizarrr történetei az emberi és nememberi (állati, növényi) létezés határait mossa el, spirituális és ökofilozófiai kérdéseket vetnek fel a valóság természetéről.

A zsáner egyik, egzisztenciaanalitikus szempontból legfontosabb vizsgálódási területe az emberi identitás és a „Mátság” – legyen az az Idegen vagy a mesterséges intelligencia (AI) – viszonyrendszere. Ez a találkozás nem pusztán a kapcsolatfelvételtől szól, hanem az önmeghatározás kényszeréről is. Octavia E. Butler Xenogenezis trilógiája például a genetikai keveredésen keresztül kényszerít minket az ember mibenlétének radikális újraértelmezésére: arra keresi a választ, hogy meddig marad ember az ember, ha biológiai alapjai megváltoznak? Martha Wells Öldöklő naplói az identitáskonstrukció nehézségeit és a lélek/tudat kérdését vizsgálják az AI perspektívájából. Ugyanez a határkérdés jelenik meg a technológiai spektrumon is, ahol az emberből robot (mint a Star Wars kiborgjai vagy a Deus Ex augmentációi) és a robotból ember (mint a Kétszáz éves ember története) közötti választóvonalak elmosódnak, értelmezésre várnak.

A Philip K. Dick Szárnyas fejedelmében (az 1982-es és a 2017-es verzió is) megjelenített világ replikánsai ontológiai bizonytalanságba taszítják a befogadót. A másolatok, az androidok és a duplikátumok identitásválságán keresztül valójában a lélek és az emlékek valóságát kérdőjelezzük meg. Még radikálisabb perspektívát nyit a cyberpunk test-felfogása, például Richard K. Morgan Valós halál című művében. Itt a tudat digitalizálhatóvá, a test pedig pusztán cserélhető hüvellyé válik, ami felveti a dilemmát: Ha a fizikai való lecserélhető, és az emlékek manipulálhatók, hol végződik az én, és mi marad a személyes identitásból a test és a testiség hagyományos konstrukcióinak felbomlása után?

Ez az identitáskeresés azonban nem légüres térben zajlik; a sci-fi szimbolikus terei és archetípusai akár mélylélektani jelentőséggel is bírhatnak. A Föld a narratívákban gyakran jelenik meg Anyaként, az otthont adó természet szimbólumaként, amellyel szemben a világűr a rideg valóságot, a védelem teljes hiányát képviseli. Ebben a kontextusban az exobolygók megszállott kutatása nem más, mint az elvesztett anyai gondoskodás emulációja, egy új, biztonságos burok keresése. Ezt a térbeli kiszolgáltatottságot keretezi végül az idő dimenziója, amely a sci-fiben nemcsak fizikai állandóként, hanem a határoltóság és a hiány szimbólumaként, de fizikailag bejárható dimenzióként jelenik meg.

A szabadság

Az egyén és a rendszer viszonya, az egyéni és a szociális autonómia kérdései, az utópiák/disztópiák társadalmi kényszerei és a determináció, a szabad akarat témái mind-mind a szabadság tematikája alá sorolhatók be.

A társadalmi rendszerek stabilitása és az egyéni autonómia közötti feszültség talán sehol nem jelenik meg élesebben, mint a biztonság és a szabadság konfliktusában. Isaac Asimov *A halhatatlanság halála* című művében rámutat a tökéletes biztonság paradoxonára, amennyiben a kockázatmentesített lét ára a személyes és szociális, történeti stagnálás. Asimov mellett érvel (főopuszában, az *Alapítvány-trilógiában* is), hogy a fejlődéshez elengedhetetlen a végesség tudata, a hibázás lehetősége és a bizonytalanság vállalása. Ez a gondolat éles kritikája annak az utilitarizmusnak, amely a legnagyobb jó és a kollektív biztonság oltárán hajlandó feláldozni az egyént, az egyéni szabadságot, a kultúrákat vagy éppen a szabad művészetet. Meg kell említenünk Madách Imre *Az ember tragédiájának* falanszter színét, amely ennek a steril biztonságnek a végpontja, itt a tudomány veszi át a vallás szerepét, és az egyenlőség többé már nem jogi kategória, hanem az uniformizálódás és a szabadsághiány eufemizmus.

Ez a társadalmi kontroll gyakran a biológiai predesztináció formáját ölti. Aldous Huxley *Szép új világában* a társadalmi stabilitást a mesterségesen gyártott emberek és az identitás teljes uniformizálása biztosítja. Ursula K. Le Guin *A sötétség balkeze* a biológiai nemek diktátuma alóli felszabadulás gondolat kísérete, a nemi dualizmuson túli társadalmi szabadságot kutatja. Őt megelőzően már James Tiptree Jr. (Alice Sheldon) is a patriarchális elnyomás és a férfi dominancia kritikájával a társadalmi szerepek determinációjával szembesíti az olvasót, a nők társadalmi szabadságát helyezi fókuszpontjába. Margaret Atwood műve, *A szolgálólány meséje* a testpolitika és a személyes szabadság elvesztésének legtisztább disztópiája, ahol a szabadság hiánya a központi élmény, míg Marge Piercy az intézményesített társadalmi kontroll és a hierarchiamentes utópia szembeállításával az egyéni autonómia lehetőségeit vizsgálja. Még szembetűnőbbé válik a személyes szabadság kérdése Kazuo Ishiguro *Ne engedj el...* című regényében vagy Michael Bay 2005-ös rendezésű *A sziget* című filmjében, ahol a klónokat pusztán szervdonornak nevelik. Itt a sci-fi a legfájóbb bioetikai és ontológiai kérdést teszi fel: Számít-e az élet, ha eleve valamilyen célra készítették? Létezhetnek-e jogok és valódi érzelmek a determinált sors árnyékában?

Ebből a szigorúan szabályozott keretrendszerből a kiutat gyakran az emberi irracionalitás jelenti. Asimovnál (*A halhatatlanság halála*) a szeretet válik a lázadás eszközzé, ez az a kiszámíthatatlan, emberi tényező lesz az, amely képes felborítani a rendszer hideg, racionális számításait. Pszichológiai szempontból ez rímel a serdülőkori határhelyzeti működésre, amikor a fiatal megszabadul a ráerőltetett kötöttségektől (legyen az társadalmi vagy szülői elvárás), hogy a saját identitása lényeges elemeire koncentrálhasson. Ezt az autonómiatörekvést a sci-fiben gyakran a fizikai valóság kényszerítő ereje, az időbeli korlátok katalizálják. Amikor fogy a levegő, vagy szűkül a cselekvési tér, az idő nem pusztán absztrakt keretként, hanem cselekvésre ösztönző nyomásként jelenik meg, kikényszerítve a valódi, felelős döntéseket.

A felelősség

A sci-fiben az egyéni döntéseket súlyos etikai dilemmák keretezik, az emberiség technológiai képességével, a mesterséges teremttel és annak következményeivel kapcsolatos dilemmák, az emberi felelősség kérdései hangsúlyosan jelennek meg.

A felelősség kérdésköre a sci-fiben gyakran a döntések súlyának drámai felnagyításán keresztül jelenik meg, mert a kozmikus térben a *pillangó-hatás* nem csupán egy elméleti konstrukció, hanem élet-halál kérdése lehet. Egy apró irányváltás az űrben fényévekre térítheti el az utazót a céltól, vagy az egész küldetést, szimbolikusan az emberi életet és annak értelmes voltát teszi ki veszélynek. Ezek az univerzális léptékű döntések – legyen szó egy új kolónia kijelöléséről az *Interstellarban* vagy a társadalmi-politikai irányvonalak meghatározásáról az *Alapítványban* – tökéletes metaforái a serdülőkori kríziseknek. A pályaválasztás vagy a párválasztás visszafordíthatatlannak tűnő súlya éppúgy nehezedik a fiatalra, mint a galaktikus birodalmak sorsa a hősökre. Ezzel szo-

rosan összefügg az idő visszafordíthatóságának illúziója: az időutazással kapcsolatos történetek gyakran arról az irracionális vágyról szólnak, hogy a múltbeli hibákat egy egyszerű utazással kijavítsuk. Sok-sok sci-fiben megjelenő példán keresztül láthatjuk, hogy a valódi fejlődés útja nem a visszamenőleges korrekció, hanem a tapasztalatok integrálása és az adaptáció (csak néhány példa erre: Terminátor-sorozat, 12 majom, Érzézés, Egy makulátlan elme örök ragyogása, stb.).

A döntés felelőssége azonban – ahogy azt Shelley korszak- és műfajalkotó művében meg tapasztalhatjuk – nemcsak a cselekvő egyént, hanem magát a teremtőt is terheli, amit a zsáner a tudományetika és a *Frankenstein-komplexus* vizsgálatával tárgyal (Mészáros, 1995). Asimov híres három robotikai törvénye valójában kísérlet az emberítő gépek rémálmának racionális megelőzésére, de a modern sci-fi ennél tovább megy: az ember és a technológia viszonyában az AI, a klónozás és a testmódosítás etikai határait feszegeti. A tudás megszerzése önmagában is kockázati tényezővé válik, mint Asimov A halott múlt vagy Bradbury Fahrenheit 451 című művében. Ugyanez a téma jelenik meg, csak más árnyalatban Cixin Liu A háromtest-probléma című trilógiájában, vagy a Vince Gilligan által jegyzett Pluribus című filmsorozatban. A szerzők itt arra figyelmeztetnek, hogy a felelőtlen felfedezés az egész emberiségre nézve egzisztenciális fenyegetést jelenthet. Itt is érvényesül tehát a metamodern kettősség, hiszen a fenti kontextusban a tudás nemcsak a szellemi integritás megőrzésének záloga, de fenyegető is lehet az egyes emberre és az egész emberi fajra nézve is.

Végezetül a sci-fi a kollektív felelősségvállalás laboratóriuma is. A disztópiák – mint az 1984 vagy a Dűne – nem csupán sötét jövőképek, hanem társadalomkritikai szimulátorok is egyben. A sci-fi kognitív szimulációs térként is működik, és nemcsak az egyéni, hanem a közösségi létmódok vizsgálatára is alkalmas. Tóth (2016) megközelítésében a zsáner egy olyan politológiai gondolkísérlet lehet, amelyben a mesterséges környezet segít tisztábban látni a valós világ működési mechanizmusait.

A szövegekkel való munka során a modern fiataloknál is kulcsszerepet játszik az élményszerűség, itt nem egyszerűen eszképzismusról van szó, hanem a jelenkor problémáival való szembenézésről. A disztópikus témák felfutása (és későbbi alkonya) szoros összefüggésben áll azzal, hogy az olvasóközönség milyen típusú társadalmi válaszokat keresett az adott időszakban (Gombos, 2019). Ezek a szövegek fikatív vészhelyzetek, például egy ökológiai katasztrófa ürügyén engedik feldolgozni a valós társadalmi szorongásokat, mint az Albrecht (2005) által leírt klímaszorongást. Jemisin Az ötödik évszaka az ökológiai katasztrófa és a rendszerszintű elnyomás összefüggéseit vizsgálja, ahol a túlélés és a jövő generációi iránti felelősség a tét, Okorafor Bintijében a „harmonizálás” mint radikális konfliktuskezelési mód jelenik meg, ami a béketeremtés és a kultúrák közötti hídépítés felelősségét hangsúlyozza. Chambers munkája, a Hosszú út egy kicsi, dühös bolygóhoz pedig a mikroközösségi felelősségvállalás, a gondoskodás példáját adja. Itt válik a fantasztikum valódi terápiás híddá, a szimbolikus távolság és a biztonságos környezet lehetővé teszi, hogy csökkenjen az egodefenzíva. Sokkal könnyebb egy android jogairól vitatkozni, mint szembenézni saját előítéleteinkkel, ám a fikción keresztül megélt morális dilemmák hatása a valóságban is formálja a személyiséget.

Egy gyakorlati példa bemutatása

Az eddigiekben tárgyalt elméleti keretek – a sci-fi kognitív elidegenítő funkciója, a metamodernitás oszcilláló jelentésdinamikája, valamint Viktor Frankl egzisztenciaanalitikus koncepciója – együttesen jelölnek ki egy hermeneutikai teret, amelyben sci-fi sajátos módon kapcsolható a fejlesztő biblioterápia gyakorlatához. A megközelítés központi tétele, hogy a sci-fi nemcsak tematizálja az egzisztenciális kérdéseket, hanem egyszerre olyan fikciós távolságot hoz létre, amelyben a szabadság, a döntés és a felelősség tapasztalata a személyes érintettség érzése nélkül válik megközelíthetővé. Ugyanakkor ha a sci-fi egzisztenciaanalitikus olvasatát nem az elmé-

let szintjén kívánjuk tartani, akkor meg kell mutatnunk azt a működési logikát is, amelyet a szövegértelmezés pedagógiai-biblioterápiás folyamata során alkalmazunk. Persze ez semmi esetre sem jelent módszertani standardizálást, inkább annak hermeneutikai leírását kívánjuk itt példaként bemutatni, hogy miként alakul a jelenlétképzés, az érzelmi bevonódás és a reflexió folyamata a csoportmunka során.

Fontos itt egy módszertani megjegyzést, limitációt tennünk. Mint azt a bevezetőben is jeleztük, példánkban kimondottan a biblioterápia fejlesztői, egészséges résztvevőkkel végzett gyakorlatára gondolunk. Mivel a meta-modern megközelítés jellegéből adódóan nem kínál konkrét megoldási stratégiákat, valamint a metamodern oszcilláció affektusa, a vibráló mintázatok együttes jelenléte zavart okozhatna a *klinikai* biblioterápia folyamatában, ott ez a megközelítés nem is javasolt. A klinikai biblioterápia vállalt módszere, hogy megoldási mintákat ad, ez a metamodern formára nem jellemző, filozófiai alapállásából következően a fejlesztői keretben ez nem is várható. Így gyakorlati példánk kimondottan a fejlesztő biblioterápiás gyakorlatra vonatkozik.

A következőkben tehát egy konkrét példán keresztül szemléltetjük ezt a működésmódot. A fentiekben említettük, hogy a női szerzők rehumanizáló hatása elengedhetetlen a zsáner kortárs biblioterápiás alkalmazásához, elemzésünkben mégis egy klasszikus férfi szerzőhöz, Ray Bradburyhoz nyúlunk vissza. Ennek kizárólagos oka, hogy ideáltipikus módon képviseli azt az egzisztenciális alapvetést, amelyre a későbbi, nők által képviselt társadalmi reflexiók is építkeztek. Emiatt talán könnyebben szemléltethetőek rajta azok a hatásmechanizmusok, amelyekre a biblioterápiás tevékenységet építjük.

Ray Bradbury *Mennydörgő robaj* című novellája olyan narratív teret nyit meg, amelyben a felelősség egzisztenciális tapasztalata nem didaktikus tanulságként, hanem határhelyzeti élményként jelenik meg. A biblioterápiás megközelítésben nem a szöveg üzenetének feltárására törekszünk, a célunk itt inkább az, hogy láthatóvá tegyük miként szervezhető egységgé a metamodern oszcilláció – távolság és bevonódás, irónia és komolyság, fikció és önértelmezés között – egy konkrét feldolgozási folyamat során.

A biblioterápiás folyamat első szakaszában a hangsúlyt a kognitív elidegenítésre helyezzük. A sci-fi sajátosságaiból fakadóan a résztvevők egy olyan fikciós térbe lépnek be, amely egyszerre távoli és ismerős. Igaz, hogy a történet időutazásról és dinoszauruszokról szól, mégis az alapvető emberi döntéshelyzeteket vizsgálhatjuk meg a szövegen keresztül. Ez a kettősség – a távolság és a személyes érintettség egyidejű jelenléte – teremti meg azt a védett hermeneutikai teret, amelyben az egzisztenciális kérdéseket túlzott személyes bevonódás nélkül tudjuk feldolgozni.

A szöveg olvasását követő kezdeti reflexiókat a narratív megértés szintjén tartjuk. A történetben leírt szabályrendszer, az időutazás logikája és a cselekmény fordulópontjai kerülnek fókuszba anélkül, hogy a facilitátor vagy a csoport értelmező vagy moralizáló pozíciót venne fel. Ez a szakasz a metamodern oszcilláció „külső” pólusa, hiszen itt a résztvevők még elsősorban megfigyelők, akik biztonságos távolságból szemlélik a történetet.

Az egzisztenciaanalitikus munka szempontjából a kulcsmomentum Eckels alakjának és cselekedeteinek megértése. A biblioterápiás megközelítésben valószínűleg akkor járunk el helyesen, ha nem szabályszegőként vagy negatív példaként tekintünk rá, hanem olyan szereplőként, aki határhelyzetbe kerül. Egy külső, irányíthatatlan esemény miatt a racionális oldala háttérbe szorul, és ösztönszerűen, önvédelemből kezd el cselekedni. Itt korántsem beszélhetünk tudatos szabályszegésről, mégis, mintha az egész történetvezetés egy apró döntést helyezne a fókuszba. Ennek a döntésnek a súlya, a szabadság radikalitása és a visszafordíthatatlanság tapasztalata olyan mértékben nehezedik rá, ami pánikreakciót vált ki. A biblioterápiás értelmezési keretben Eckels nem lehet morális ítélet tárgya, hanem mint egzisztenciális tükröt kell használnunk a példáját.

A feldolgozás következő szakaszában a hangsúly fokozatosan áttevődik a belső megélésekre és tapasztalatokra, miközben természetesen a fikció védelmező funkciója megmarad. A facilitatori kérdések nem egy tanulság ki-

mondására irányulnak, hanem a metamodern ambivalencia fenntartását célozzák. Azt szeretnénk megérteni, hogy mi történik az emberrel, amikor felismeri, hogy egy döntés nem vonható vissza. Miként lehet együtt élni a döntés következményeivel, és hogyan változik meg a belső élményünk a felelősség felismerésének pillanatában? Ezek a kérdések nem igénylik, hogy a résztvevők bensőséges, személyes feltárást végezzenek, mégis lehetővé tesszik, hogy saját egzisztenciális tapasztalataik felől kapcsolódjanak a szöveghez, ki-ki a maga módján.

Ebben a folyamatban Frankl felelősség-egzisztenciáléja tehát nem elméleti kategóriaként, hanem átélhető tapasztalatként jelenik meg. A hangsúly nem ragad meg a felelősség általános toposzán, azon fogunk közösen gondolkodni, hogy mit jelent a felelősség súlyával együtt élni egy olyan világban, ahol tetteink következményei nem mindig beláthatók vagy korrigálhatók. A biblioterápiás munka így nem normatív és moralizáló irányba tereli a résztvevőket, hanem megpróbálja ráébreszteni őket arra, hogy a szabadság és a felelősség egymást kölcsönösen feltételező tapasztalatok.

Bár a novella alapvetően determinista és komoly hangvételű, a metamodern ironia, az „ironikus őszinteség” mégis megjeleníthető a feldolgozás során, ha nem a humort, hanem a szituációs abszurditást célozzuk meg. A metamodern ironia gyakran az univerzum abszurdítására reagál, Bradbury történetének központi eleme maga a tökéletes szituációs ironia, hiszen az egyes tettek és a következményük közötti aránytalanságot emeli ki. Egy apró, törekény lepke elpusztítása egy egész civilizáció bukását és egy fasiszta diktatúra felemelkedését okozza. A diákok számára ez a fordulat egyszerre tűnhet nevetségesen túlzónak és dermesztően félelmetesnek. Ha a feldolgozás engedi, hogy a diákok egyszerre nevéssenek az abszurditáson („Egy lepke miatt kell németül beszélnünk?”), és érezzék át a súlyát, akkor megvalósulhat a metamodern oszcilláció.

Eckels figurája önmagában is hordoz egyfajta tragikus ironiát, amit a diákok, különösen a cinikusabb kamaszok könnyen dekódolnak. Eckels azt hiszi, a pénze és a technológia (az időgép, a fegyver, az Ösvény) megvásárolhatja neki a biztonságot és a bátorságot. Úgy tervezi visszautazását a múltba, mintha vidámparkba menne, a T-Rex megjelenésekor ez a „kemény vadász” álarc azonnal lehull, és rettegő kisgyerekké válik. Ez a kontraszt – a magabiztos modern ember és az ösztönlény között – a metamodern szempontból vizsgálható ironia forrása. Egyszerre nevetünk a gyengeségén, de magunkra ismerünk a kiszolgáltatottságában. A cél, hogy a facilitátor ne fojtja el ezt az ironiát, hanem eszközként használja. Engedje, hogy a csoport kinevesse Eckels hibáját (távolságtartás/ironia), majd ezen keresztül vezesse át őket annak a felismeréséhez, hogy maguk is számtalanszor, ösztönszerűen csinálnak visszafordíthatatlan dolgokat pusztán figyelmetlenségből. Ha tehát ki akarjuk emelni az ironiát ebben a novellában, akkor nem a humorra, hanem az abszurdításra, az emberi elbizakodottságra és a valóság ütközésére kell helyeznünk a hangsúlyt. Így a novella *témája* továbbra is komoly marad, a feldolgozás *módja* válik metamodernné.

A biblioterápiás folyamat zárása tudatosan nyitott marad – itt is tetten érhető a metamodern szemlélet. A történetben nincsen feloldás, nem születik közös konklúzió, a biblioterápiás tér itt nem a megnyugtató, hanem az egzisztenciális kérdések helye. Ez is összhangban áll a metamodern szemlélettel, hiszen nem végleges választ keres, hanem oszcilláló-reflektív viszonyulást kínál a jelentés kereséshez. A résztvevők folyamatos mozgásban maradnak a távolságtartó értelmezés és a személyes érintettség között, miközben a jelentés nem lezárul, hanem nyitott marad. A Mennydörgő robaj ebben az értelemben semmiképpen sem tanmeseként, hanem egzisztenciális laboratóriumként működik, amelyben a felelősség tapasztalata szimbolikus, mégis mélyen személyes módon válik hozzáférhetővé, továbbgondolhatóvá, és belső munkára hív.

A Bradbury-novella biblioterápiás feldolgozása talán bepillantást enged abba, hogy a sci-fi narratívái hogyan működhetnek a személyiségfejlesztő pedagógiai gyakorlatban. Röviden összefoglalva egy egzisztenciális kérdés, a felelősség tapasztalata ebben a keretben nem expliciten tematizált erkölcsi elvként, hanem személyesen

átélhető, ambivalens élményként jelenik meg, középpontjában pedig a múltbéli tetteink visszafordíthatatlansága áll. A kognitív elidegenítés egyszerre biztosít védettséget és nyitottságot, teszi lehetővé, hogy a résztvevők saját egzisztenciális kérdéseik felől kapcsolódjanak a szöveghez anélkül, hogy a feldolgozás normatív vagy moralizáló irányba mozdulna el.

A novella feldolgozása csak egy példa, egy tágabb szemléletmód illusztrációja. Ha jól válogatjuk a sci-fi szövegeit, azok tematikus irányai, bár eltérő narratív stratégiákon keresztül – hol az iróniára, hol a reményre, hol a felelősségre helyezve a hangsúlyt –, de hasonló egzisztenciális kérdésfelvetésekkel dolgozhatnak. Így, a sci-fi tematikáján keresztül, a fejlesztő biblioterápia egzisztenciaanalitikus megközelítése a kortárs pedagógiai gyakorlat és a személyiségképzés releváns eszközévé válhat.

Jövőbeni kutatási irányok

Jelen tanulmány elsődleges célja egy elméleti keretrendszer felállítása volt, amely a science fiction sajátos narratív stratégiáit a metamodern pedagógia és az egzisztenciaanalitikus biblioterápia metszéspontjában helyezi el. A felvázolt modell azonban számos további vizsgálódási irányt nyit meg, amelyek mind a pedagógiai gyakorlat, mind a fejlesztő biblioterápia szempontjából relevánsak lehetnek. Az alábbiakban ezeket tekintjük át.

Empirikus verifikáció és akciókutatás

A legfontosabb következő lépés az elméleti modell gyakorlati tesztelése. Szükségszerű lenne akciókutatások keretében vizsgálni, hogy a Bradbury-novellához hasonló szövegek feldolgozása mérhető változást idéz-e elő a serdülők rezilienciájában, döntési kompetenciáiban, szociális-érzelmi tanulásában vagy identitásintegrációjában. Különösen érdekes kutatási terület lehetne annak mérése, hogy a metamodern oszcilláció miként jelenik meg a csoportdinamikában, és korrelál-e a szorongás szintjével.

A médiumok kiterjesztése: interaktív narratívák és videojátékok

Tanulmányunk érintette a Z- és alfa-generáció médiafogyasztási szokásait, de a sci-fi biblioterápiás alkalmazását elsősorban szövegekre és filmekre korlátozta. Kispál Dániel kutatásaihoz hasonlóan a jövőben érdemes lenne kiterjeszteni a vizsgálatot a videojátékokra (például Detroit: Become Human, Mass Effect, Fallout, Red Dead Redemption) mint interaktív sci-fi narratívákra. Mivel a szabadság és a döntés felelőssége ezekben nemcsak kognitív, hanem cselekvési szinten (ágencia) is megjelenik, feltételezhető, hogy a videojáték-alapú fejlesztés (ludoterápia) még közvetlenebb hatást gyakorolhat a felelősségvállalás élményére.

Életkori csoportok szerinti vizsgálatok

Egy későbbi projekt témája lehet a kiválasztott szövegeket életkori csoportokra (például kiskamasz, serdülő, fiatal felnőtt) bontani a hozzájuk tartozó specifikus életproblémák szerint. Emellett a Bradbury-féle klasszikusok mellett a kortárs magyar sci-fi antológiák (mint az Agave, a Metropolis vagy az Új Galaxis kötetei) is bevonhatók a biblioterápiás munkába.

Az ökoszorongás és a solarpunk biblioterápiás potenciálja

Bár érintettük az ökológiai katasztrófák és a klímaszorongás témáját (különösen Jemisin és Tokarczuk kapcsán), ez a terület önálló kutatást érdemel. A jövőbeni vizsgálatok fókuszába kerülhetne a *solarpunk*, amely a disztópiákkal ellentétben nem a pusztulást, hanem a fenntartható adaptációt és a reményt tematizálja.

A pedagógus mint metamodern facilitátor képzése

Végül, de nem utolsósorban, a modell implementációja felveti a pedagógusképzés kérdéseit is. Ha a sci-fi biblioterápiás alkalmazása megkívánja a tanártól, hogy kilépjen a normatív szerepből, és helyette a segítői iránnyal bíró ironikus őszinteség és a tájékozott naivitás attitűdjét vegye fel, akkor szükséges kidolgozni ennek módszertani támogatását. Milyen módon képezhető ki a pedagógus arra, hogy biztonságos személyiségképzési teret tartson fenn az egzisztenciális bizonytalanság számára anélkül, hogy tekintélyvesztéstől félne?

Konklúzió

A tanulmányunk arra tett kísérletet, hogy a sci-fi-t mint irodalmi formát ne pusztán tematikus érdekességként, hanem egzisztenciaanalitikus szempontból releváns narratív térként értelmezze a fejlesztő biblioterápiás munka kontextusában. Amellett érveltünk, hogy a sci-fi kognitív elidegenítő funkciója és spekulatív világépítése olyan hermeneutikai távolságot hoz létre, amelyben a szabadság, a döntés és a felelősség kérdései személyes érintettség nélkül, mégis egzisztenciális súllyal válhatnak hozzáférhetővé.

A metamodernitás fogalmát a tanulmányban nem pusztán kultúraelméleti háttérként, hanem a biblioterápiás folyamat egyik kulcsfogalmaként jelenítettük meg. Az irónia és a komolyság, a távolság és a bevonódás közötti oszcilláció lehetővé teszi, hogy a résztvevők egyszerre maradjanak reflektív megfigyelők és személyesen érintettek, miközben a jelentéskeresés nyitott értelmezési folyamatként szerveződik.

Az egzisztenciaanalitikus keret – Viktor Frankl nyomán – azt tette láthatóvá, hogy a sci-fi narratívái nem normatív válaszokat kínálnak, hanem olyan tapasztalati tereket nyitnak meg, amelyekben a felelősség és a szabadság feszültsége átélhetővé válik. A bemutatott példák azt illusztrálták, hogy a fejlesztő biblioterápiás munka során a sci-fi akkor bizonyul különösen hatékonynak, amikor nem moralizál, hanem megtartja az ambivalenciát és a kérdések nyitottságát.

A tanulmány nem módszertani standardok leírására törekedett, hanem egy értelmezési és működési keretet kívánt felvázolni. Ez rugalmasan alkalmazható különböző pedagógiai kontextusokban, és hozzájárulhat ahhoz, hogy a serdülők egzisztenciális kérdései – a fikció védett terében – reflektív módon váljanak feldolgozhatóvá. A sci-fi ebben az értelemben nem alternatívája, hanem kiegészítője a hagyományos irodalmi és pedagógiai eszköztárnak, régi-új nyelvezetet kínál az értelemkeresés tapasztalatának közvetítéséhez.

Ahogy tanulmányunk elején a földről az ég felé emelt tekintet perspektívaváltó erejét hangsúlyoztuk, úgy vizsgálódásunk végén ahhoz a belátáshoz jutunk el, hogy a science fiction szövegbirodalma nem a valóságtól való elrugaszkodást, hanem éppen a lényeghez, az esszenciális egzisztenciális témákhoz való visszatérést kínálja. A csillagok járásának megfigyelése egykor az idő megzabolázását és a kozmoszban elfoglalt helyünk kijelölését tette lehetővé; a ma iskolájában és személyiségfejlesztő munkájában a sci-fi töltheti be ugyanezt a tájoló szerepet.

Láthattuk, hogy a modern pedagógiai keretek és a posztmodern diákidentitás között feszülő kognitív szakadék felett ez a zsáner képes lehet hidat verni. A kánonon kívüliség szabadsága, a kognitív elidegenítés biztonságos laboratóriuma és a metamodern oszcilláció játéka – amelyben egyszerre van jelen az irónia és a komolyan vett egzisztenciális tét – ideális terepet biztosít a fejlesztő biblioterápia számára. A jövő díszletei között valójában a legősibb kérdéseinkkel szembesülünk: a felelősség súlyával, a szabadság határaival és az emberi szellem eredetével és erejével.

A tudományos-fantasztikus irodalom tehát több, mint populáris szórakoztatás, a *Conditio Humana*, az emberi állapot tükré, amelyben a felnövekvő generáció félelem nélkül ismerhet magára. Ahogy a bevezetésben felvetettük, hogy bár a végtelenség és a határtalanság gondolata olykor csüggedésre adhat okot, egyszerre

erőt is adhat az újratervezéshez. Ebben az értelemben a sci-fi alkalmazása az oktatásban és a mentálhigiénében nem csupán módszertani lehetőség, hanem szükségszerűség széttöredezett világképünk helyreállításához.

Zárásként álljon itt Isaac Asimov gondolata, amely talán pontosabban ragadja meg e munka tétjét, mint bármely elméleti fejtegetés: „Az élet legszomorúbb aspektusa ma az, hogy a tudomány gyorsabban gyűjti a tudást, mint ahogy a társadalom a bölcsességet.”

Irodalom

1. Albrecht, G. (2005). 'Solastalgia': A new concept in health and identity. *PAN: Philosophy Activism Nature*, 3, 41–55.
2. Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Chicago University Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226924571.001.0001>
3. Asimov, I. (1981). My Own View. In *Asimov on Science Fiction*. Doubleday.
4. Bartos, É. (1989). *A biblioterápia és alkalmazása: válogatás*. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.
5. Bauman, Z. (2007). *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Polity Press.
6. Béres, J. (2016). Egy személyközpontú biblioterápia felé. *Helikon*, 62(2), 259–268.
7. Béres, J. (2022). *Élet a sorok között – Irodalomterápiás gyakorlatok mindenkinek*. Libri.
8. Bernáth, L. & Tózsér, J. (2016). Szabad akarat és ágens-okozás. *Magyar Filozófiai Szemle*, 60(2), 46–66.
9. Biller, K. (1994). *Bildung – integrierender Faktor in Theorie und Praxis. Ein Gesamtkonzept aufsintheoretischer Grundlage als Antwort auf aktuelle Herausforderungen*. Deutscher Studien Verlag.
10. Bollnow, O. F. (1959). *Existenzphilosophie und Erziehung*. Kohlhammer.
11. Chaves, K. G. (2025). Science Fiction and the Challenge of Genre: Technological Metaphor, Utopian Structure, and the Limits of Ricoeur's Hermeneutics of Fiction. *Études Ricoeuriennes/Ricoeur Studies*, 16(1), 81–99. <https://doi.org/10.5195/errs.2025.705>
12. Csicsery-Ronay, I. (2008). *The Seven Beauties of Science Fiction*. Wesleyan University Press.
13. Davidson, D. (1969). The individuation of events. In Rescher, N. (Ed.), *Essays in honor of Carl G. Hempel* (pp. 216–234). Reidel.
14. Davidson, D. (1970). Mental events. In Foster, L. & Swanson, J. W. (Eds.), *Experience and theory* (pp. 79–101). University of Massachusetts Press.
15. Dilthey, W. (1925). *Élmény és költészet*. Franklin.
16. Doll, B. & Doll, C. (2011). *Fiatalok biblioterápiája*. Könyvtári Intézet.
17. Domokos, Á. (2024). Nemkötelező fantasztikumok – Egy alternatív irodalomtankönyvről: Baka L. Patrik: Doboztankönyv. *Anyanyelvi Kultúráközvetítés*, 7(2), 59–66. <https://doi.org/10.33569/akk.6166>
18. Erdei, P. (2003). *Ész-játék vagy csodavárás? A science fiction jelenség szociológiája* [Kiadatlan doktori disszertáció]. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
19. Fiske, J. (1989). *Understanding Popular Culture*. Routledge.
20. Frankl, V. E. (2025). *Orvosi lelkipozozás. A logoterápia és egzisztenciaanalízis alapjai*. Európa.

21. Gadamer, H.-G. (2003). *Igazság és módszer: Egy filozófiai hermeneutika vázlata*. Osiris Kiadó.
22. Gombos, P., Hevérté Kanyó, A. & Kiss, G. (2015). A netgeneráció olvasási attitűdje – 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 65(1-2), 52–66.
23. Gombos, P. (2019). A disztópiák Alkonyatjától a disztópiák alkonyáig? *Korunk*, 30(2), 49–55.
24. Hall, S. (1981). Notes on deconstructing 'the popular'. In Samuel, R. (Ed.), *People's history and socialist theory* (pp. 227–240). Routledge & Kegan Paul.
25. Heinlein, R. A. (1947). On the Writing of Speculative Fiction. In Eshbach, L. A. (Ed.), *Of Worlds Beyond: The Science of Science Fiction Writing* (pp. 1–16). Fantasy Press.
26. Herédi, R. (2022). Az irodalomóra mint a tudásátadás és az interpretálás helyszíne a konstruktivizmus szemszögéből. In Herédi, R., Kispál, D. & Kusper, J. (Eds.), *IrKa: Tanulmányok a magyartanítás módszertanairól* (pp. 35–43). Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.
27. Jameson, F. (2005). *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. Verso.
28. Jaspers, K. (1996). *Bevezetés a filozófiába*. Európa.
29. Jenkins, H. (1992). *Textual Poachers: Television Fans & Participatory Culture*. Routledge.
30. Jung, C. G. (2019). *Az archetípusok és a kollektív tudattalan* (2. kiadás). Scolar.
31. Kispál, D. (2022). Az irodalomtörténet tanításának áthagyományozódása a magyar irodalom tantárgy oktatásában, pozitívista elemek a pedagógusnézetekben. In Herédi, R., Kispál, D. & Kusper, J. (Eds.), *IrKa: Tanulmányok a magyartanítás módszertanairól* (pp. 11–22). Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.
32. Kiss, D. (2022). Kánonközvetítés és olvasóvá nevelés az irodalomtanításban: a Jókai-paradoxon. In Herédi, R., Kispál, D. & Kusper, J. (Eds.), *IrKa: Tanulmányok a magyartanítás módszertanairól* (pp. 95–107). Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.
33. Képes, G. (2006). Fantasztikus tudomány: a tudományos-fantasztikus irodalom helye a tudományos népszerűsítés galaxisában. In Vámos, É. & Vámosné Vigyázó, L. (Eds.), *A természettudományok, a technika és az orvoslás eredményeinek tükröződése a köztudatban és a művészetekben* (pp. 53–57). Országos Műszaki Múzeum.
34. Képes, G. (2012). A sci-fi reneszánsza. In Pápay, Gy. (Ed.), *Apropó: könyvekről jutott eszünkbe* (pp. 13–24). Szépirodalmi Figyelő Alapítvány.
35. Keserű, J. (2011). Előszó. In Keserű, J. & H. Nagy, P. (Eds.), *Kontrafaktumok – Spekulatív fikció és irodalom*. Selye János Egyetem Tanárképző Kara.
36. Központi Statisztikai Hivatal (2019). Szubjektív jóllét, mentális egészség adatok. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/elef/szubjektiv_jolet_2019/index.html
37. Kőváry, Z. (2022). *Bevezetés az egzisztenciális pszichológiába – Történet, elmélet és alkalmazás*. ELTE Eötvös.
38. Kusper, J. (2019). Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban. *Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei*, 22, 7–18.

39. Lakner, D. (2025). Azt mondta, ha sci-fi helyett a hazai valóságról írna, nem jelenhetne meg – Zsoldos Péterről és a Zsoldos Péter-díjról. Hang.hu. <https://hang.hu/konyveshaz/zsoldos-peter-feladat-sci-fi-regeny-az-anyosulesen-181847>
40. Lundwall, S. J. (1984). Holnap történt. In Kuczka, P. (Ed.), *Metagalaktika 7. Kozmosz Könyvek*.
41. Lundwall, S. J. (1978). *Science Fiction: An Illustrated History*. Grosset & Dunlap.
42. Magyar Filozófiai Társaság (2020). Állásfoglalás a NAT 2020 bevezetésével kapcsolatban. <https://www.facebook.com/100028121366860/posts/a-magyar-filoz%C3%B3fiai-t%C3%A1rsas%C3%A1g-%C3%A1ll%C3%A1sfoglal%C3%A1sa-a-nat-2020-r%C3%B3la-k%C3%B6z%C3%A9piskolai-etika-/724703491270401/> (2025.10.23.)
43. Mészáros, Sz. (1995). *A mi képünkre és hasonlatosságunkra*. Magyar Scifitörténeti Társaság. <https://sites.google.com/site/scifitort/tanulmanyok/mesaros-szofia-a-mi-kepuenkre-es-hasonlatossagunkra-robotok> (2025.12.10.)
44. Molnár, A., Bognár, J. & Vajda, I. (2021). Pedagógusok szerepe az egészségnevelés folyamatában, különös tekintettel a pedagógusok egészség-magatartására. *Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Sport*, 51, 53–65. <https://doi.org/10.33040/actauniverszterhazysport.2023.51.53>
45. Nahalka, I. (2003). *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*. Nemzedékek Tudása Könyvkiadó.
46. Pléh, Cs. (2010). *A lélektan története*. Osiris Kiadó.
47. Rajnai, L. (2024). A biblioterápia mint mentálhigiénés személyiségfejlesztő eszköz. *Anyanyelvi Kultúrákövetítés*, 7(1), 4–17. <https://doi.org/10.33569/akk.5424>
48. Rajnai, L. (2025). Egyensúlyozni a lét peremén: Egzisztenciális megfontolások a biblioterápiás gyakorlatban. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 13(2), 27–50. <https://doi.org/10.21549/ntny.49.2025.2.2>
49. Rieder, J. (2008). *Colonialism and the Emergence of Science Fiction*. Wesleyan University Press.
50. Ricoeur, P. (1998). A szöveg világa és az olvasó világa. In Thomka, B. (Ed.), *Narratívák 2. – Történet és fikció* (pp. 43–66). Kijarat Kiadó.
51. Rinyu, Zs. (2002). A tudományos-fantasztikus irodalom helyzete Magyarországon. *Könyv és nevelés*, 4(4), 76–83.
52. S. Sárdi, M. (1994). *A tudományos-fantasztikus irodalom tematikája*. Magyar Scifitörténeti Társaság. <https://sites.google.com/site/scifitort/tanulmanyok/s-sardi-margit-a-tudomanyos-fantasztikus-irodalom-tematikaja>
53. S. Sárdi, M. (2013). Műfaj-e a sci-fi? *Szépirodalmi Figyelő*, 11(1), 28–36.
54. Sárkány, P. (2023). *Értelmezőközpontú humanizmus – Bevezetés Viktor E. Frankl munkásságába*. Ursus Libris.
55. Sárkány, P. (2025). *Értelme és személyiségképzés egy metamodern korban* [Előadás]. Logoterápiás Szakmai Napok – Értelmezőközpontú személyiségfejlesztés. Magyar Logoterápia és Egzisztenciaanalízis Egyesület – Logoterápia Alapítvány, Budapest.
56. Shrodes, C. (1949). *Bibliotherapy: A theoretical and clinical-experimental study* [Kiadatlan doktori disszertáció]. University of California.

57. Storey, J. (2021). *Cultural theory and popular culture: An introduction*. Routledge.
58. Suvin, D. (1979). *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*. Yale University Press.
59. Tóth, Cs. (2016). *A sci-fi politológiája*. Athenaeum.
60. Tóth, M. (2018). A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben: Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről. *Könyvtári Figyelő*, 28(1).
61. Tőzsér, A. (2019). A magyar társadalom mentális egészségi állapotának bemutatása. *Polgári Szemle: Gazdasági És Társadalmi Folyóirat*, 15(4-6), 370–382.
62. Tőzsér, J. (2016). *Metafizika*. Akadémiai Kiadó.
63. Urbán, P. (2022). Az előzetes tudás szerepe a konstruktivista szemléletű irodalomórán. In Herédi, R., Kispál, D. & Kusper, J. (Eds.), *IrKa: Tanulmányok a magyartanítás módszertanairól* (pp. 23–34). Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.
64. Vermeulen, T. & van den Akker, R. (2010). Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2(1), 1–14. <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>
65. Williams, R. (1958). *Culture and society: 1780–1950*. Chatto & Windus.
66. Winkler, Zs. & Zsolnai, A. (2022). Szociális és érzelmi jóllét biztosítása az iskolában. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 10(3), 5–23 <https://doi.org/10.21549/ntny.38.2022.3.1>
67. Yalom, I. (2023). *Egzisztenciális pszichoterápia*. Park Kiadó.

Hivatkozott jogszabályok

1. 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.
2. 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról.

Science Fiction as a Metamodern Existential Framework in Developmental Bibliotherapy

This study examines the thematic and narrative characteristics of science fiction (or speculative fiction in a broader sense) at the intersection of developmental bibliotherapy and contemporary pedagogy. It departs from the tension between the modern paradigm of institutional education and adolescents' postmodern sensibilities, which creates a communicative and cognitive divide. This fracture is most clearly reflected in the selection of literary texts used in secondary education. To resolve this dichotomy, the paper proposes an oscillatory model of metamodernism, based on a cognitive to-and-fro movement between detachment and engagement, hope and melancholy, and postmodern irony and existential sincerity. Within a hermeneutic framework, drawing upon Viktor Frankl's existential categories (spirituality/meaning, freedom, responsibility) and Karlheinz Biller's pedagogical approach, the paper demonstrates how Darko Suvin's concept of cognitive estrangement functions as a protected symbolic laboratory. Operating outside the formal canon provided a platform for authors marginalised for various reasons in the socialist bloc, thereby enabling the critical examination of broader social issues. Furthermore, through the relational, intrapsychic, and social perspectives introduced particularly by female authors, it allows exploration of universal dilemmas of existential boundary situations, autonomy, and decision-making. The practical application of this approach is illustrated through a bibliotherapeutic analysis of Ray Bradbury's short story *A Sound of Thunder*, followed by the identification of future directions for empirical and interactive narrative research.

Keywords: speculative fiction, metamodernism, existential analysis, cognitive estrangement, hermeneutics